

Людмила Жванія,
кандидат філологічних наук, доцент,
Луцький національний технічний університет
Луцьк, Україна,
ORCID: 0000-0003-1864-2119

ХРИСТИЯНСЬКА ЕТИКА І СЕКУЛЯРНІ ІДЕАЛИ В ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТАХ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Публіцистика Лесі Українки є особливим явищем в українській інтелектуальній традиції, у ній синтезовано морально-філософські пошуки письменниці. У центрі її публіцистичного дискурсу – етичні орієнтири, які формуються під впливом як християнських, так і світських традицій. У низці публіцистичних праць письменниця осмислює виклики свого часу крізь призму вічних категорій добра, істини, справедливості, гідності, свободи.

Аналізуючи її тексти, можна простежити складний діалог між традиційною християнською етикою та модерними секулярними ідеалами, що виявляється у ставленні до індивіда, суспільства, влади й духовного життя. Цей діалог не зводиться до опозиції, а радше формує цілісне, внутрішньо суперечливе, але концептуально зріле бачення людського буття.

Актуальність теми зумовлена необхідністю комплексного переосмислення морально-філософських засад української інтелектуальної традиції на зламі XIX–XX століть.

У сучасному науковому дискурсі існує низка ґрунтовних праць, в яких осмислено світ ідей, що хвилювали Лесю Українку. Серед них дослідження В. Агеєвої [1], І. Бетко [2], Т. Гундорової [3], Л. Демської-Будзуляк [4], О. Забужко [5], Н. Колошук [6], С. Кочерги [7], М. Моклиці [8], Л. Скупейка [10]. Слід зазначити, що в поле зору більшості зазначених дослідників потрапила переважно драматургія письменниці. Проблема світоглядних засад публіцистики Лесі Українки вивчалось принагідно, в контексті іншої проблематики. Відтак, як зазначає М. Моклиця, «На жаль, її публіцистичний спадок досі належно не поцінований...» [11, с. 18], незважаючи на те, що літературно-критичні й публіцистичні статті Лесі Українки – це «безцінне надбання української науки» [11, с. 18].

Світогляд Лесі Українки сформувався на перетині декількох ідейно-філософських напрямів. З одного боку, вона виростала в родинному середовищі, де християнські моральні принципи були органічною частиною повсякдення: ідеї жертвності, співчуття, внутрішньої правди й духовного служіння. З іншого боку – як інтелектуалка доби Модерну, Леся Українка

цікавилась філософією, літературою, політичною думкою Європи. Її естетичні та етичні переконання формувалися під впливом ідей А. Шопенгауера, Ф. Ніцше, К. Маркса. Значним також був вплив її дядька, М. Драгоманова, спілкування з яким відіграло важливу роль у виробленні світогляду, політичних поглядів та громадянської позиції молодого письменниці. Зокрема, завдяки авторитету Михайла Драгоманова, що спонукав Лесю Українку здійснити низку перекладів зі Старого Заповіту, об'єктом її наукових і художніх зацікавлень стала Біблія.

Публіцистика Лесі Українки демонструє етичну глибину, в основі якої – усвідомлення моральної відповідальності перед суспільством і власним сумлінням. Християнські ідеї, що присутні в її текстах, не є прямою апеляцією до релігійної догматики, а радше морально-філософськими координатами, в яких мислиться людська гідність, вірність істині, жертвність і любов до ближнього.

У статті «Замітки з приводу статті “Політика й етика”» Леся Українка критикує нетерпимість, догматизм, прагнення до необмеженої влади, – ті визначальні риси, що, на її думку, характеризують християнську церкву. Для письменниці неприйнятними є ті євангельські заповіді, що постулюють покору й терпимість, для неї духовно ближчою постає позиція, що передбачає боротьбу та відстоювання загальнолюдських прав: «Д. Ганкевич каже, що християне з конечности тільки корились цезарській державі. Либонь з конечности були пущені в світ і ті християнські прінципи, що кожна влада єсть від Бога і що цезареві належить цезареве віддати? ... Чому не корився такій конечности Спартак і всі славні бунтівники нехристиянського Рима? Християне, правда, боролись виключно духом, але й убивали дух так, як ні один цезарь не вмів убивати» [11, с. 438].

У своєму світобаченні Леся Українка орієнтована на ідеали гуманізму. Звідси її неприйняття рабської покорі як найбільшого зла і прагнення до ідеалу, найвищої людської цінності – свободи. Письменниця сприймає засадничі постулати християнства раціонально, віддаючи належне морально-етичному складнику релігійного вчення. Християнська етика в публіцистиці Лесі Українки постає не як набір релігійних приписів, а як моральна система, в якій головною є ідея любові до людей. Вона підкреслює, що одним з основних принципів християнства є «прінцип, етично-гуманістичний... не убивай, людська кровця не водиця, і кожний має таке саме право на жите, як і ти, і нема нікого без гріха, і ніхто не знає всеї правди» [11, с. 441]. Саме цей принцип, за словами Лесі Українки, «ратував духом свободи» [11, с. 441] на відміну від іншого «догматично-фанатичного», що «...наказував: убий

єретика, бо інакше твоя правда і розум не будуть фактично єдиними в світі, і світ не буде безгрішним, і царство правди не запанує» [11, с. 442].

У статті «Джон Мільтон» Леся Українка акцентує на виразній тенденції до секуляризації суспільної думки, що стала присутньою ознакою епохи на межі століть: «...тепер інші думають, що вмовленням, «собеседованием», ляканням пеклом та обіцянками раю можна когось заставити повірити в те, що для нього перестало бути святим...» [11, с. 372].

Прояви цієї тенденції знаходимо і в публіцистичному доробку Лесі Українки, саме тут виразно окреслено її прихильність до світських — раціоналістичних і гуманістичних — ідеалів, що формувалися під впливом європейської філософії просвітництва. Вона наголошує на важливості свободи волі особистості, здатності людини до самостійного морального вибору без опори на догму чи авторитет.

Одним із ключових секулярних імперативів у її текстах є ідея свободи. У публіцистичних розвідках Леся Українка відкидає фаталізм і пасивне прийняття страждання, характерне для релігійної покори, і натомість висуває ідеал активного громадянина, здатного змінювати хід історії. Саме таким постає створений нею образ відомого англійського поета й політичного діяча: «Мільтон був не тільки великим поетом, але й завзятим борцем за вільність віри, думки і слова у своїй країні, що він усе своє життя служив тому, що сам уважав за правду. Служив він сій правді не жалуючи ні часу, ні здоров'я...» [11, с. 361]. Здобуття волі, як стверджує письменниця, не можливе без внутрішнього морального зусилля людини, що потребує постійного вибору на користь правди й справедливості.

Таким чином, публіцистика Лесі Українки є унікальним явищем в українському інтелектуальному просторі початку XX століття, в якому органічно поєднуються християнська етика й секулярні гуманістичні ідеали. Її тексти виявляють глибоку філософську рефлексію над природою морального вибору, громадянської відповідальності та особистісної свободи. Християнські категорії жертковності, правди, любові до ближнього в її інтерпретації набувають динамічного, активного змісту, спрямованого на перетворення суспільства й опір неправді. Разом з тим, світський вимір її мислення, що спирається на раціоналізм та гуманізм розширює і поглиблює її етичний дискурс.

Список використаної літератури та джерел

1. Агеєва В. Поетеса зламу століть. Творчість Лесі Українки в постмодерній інтерпретації. Київ: Либідь, 1999. 263 с.

2. Бетко І. Біблія як джерело ідей у творчості Лесі Українки: Проблемний огляд. *Слово і час*. 1991. № 3. С. 28–36.
3. Гундорова Т. Леся Українка : Християнство – екзистенціалізм – фемінізм. *Слово і час*. 1996. № 8–9. С. 19–28.
4. Демська-Будзуляк, Л. Драма свободи в модернізмі : пророчі голоси драматургії Лесі Українки. Київ: Академія, 2009. 184 с.
5. Забужко О. Notre Dame d'Ukraine: Українка в конфлікті міфологій. Київ: Факт, 2007. 640 с.
6. Колошук Н. Інтелектуальний конфлікт у драматургії Лесі Українки (стаття третя: ідея християнства). *Леся Українка і сучасність: збірник наукових праць*. Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2006. Т. 3. С. 203–219.
7. Кочерга С. Культурософія Лесі Українки: семіотичний аналіз текстів. Луцьк: Твердиня, 2010. 656 с.
8. Моклиця М. Естетика Лесі Українки (Контекст європейського модернізму). Луцьк: Волин. нац. ун-т, 2011. 242 с.
9. Моклиця М. Передмова. *Повне академічне зібрання творів у 14 томах. Т.7*. Луцьк: ВНУ, 2021. 680 с.
10. Скупейко Л. Леся Українка й (анти)християнство. *Біблія і культура: Збірник наук. ст.* / за ред. А. Є. Нямцу. Чернівці : Рута 2008. Вип. 10. С. 59–64.
11. Українка Леся. *Повне академічне зібрання творів у 14 томах. Т. 7*. Луцьк: ВНУ, 2021. 680 с.